

Türkiye’de Evrensel Temel Gelirin Uygulanabilirliği ve Finansman Önerisi

Ahmet ULUSOY¹
Muharrem ÇAKIR²

Öz

Gelir ve servet dağılımındaki eşitsizliğin artması, özellikle teknolojik gelişmelere bağlı olarak işsizliğin ve yoksulluğun yaygınlaşması evrensel temel gelir uygulamasının yeniden gündeme gelmesine ve uygulanabilirliğinin yoğun olarak tartışılmasına neden olmaktadır. Alternatif bir sosyal transfer sistemi olarak düşünülen evrensel temel gelir, toplumu oluşturan bireylere herhangi bir şarta bağlı kalmaksızın sürekli olarak yapılan nakit transferler olarak tanımlanabilir. Evrensel temel gelir, toplumun yapıları ve ülkenin içinde buldukları ekonomik durumlardan dolayı farklı şekillerde uygulanmaktadır. Bu farklılıklara rağmen evrensel temel gelir vatandaşlara temel insani gereksinimleri karşılamak amacıyla destek sağlamak, refahı toplum geneline yaymak ve gelir eşitsizliği nedeniyle ortaya çıkabilecek toplumsal gerilimi önlemek şeklinde temel amaçlara sahiptir. Bu çalışmada evrensel temel gelirin Türkiye açısından uygulanabilirliği analiz edilmiş evrensel temel gelir yerine varyantlarının uygulanabileceği sonucuna varılmıştır. Bu kapsamda öncelikle Türkiye özelinde uygulanabilecek varyant uygulamanın maliyeti hanehalkı bazında açıklık sınırı ve hanehalkı birey sayıları esas alınarak yaklaşık olarak hesaplanmıştır. Daha sonra ise uygulamanın ortaya çıkaracağı ek finansman ihtiyacının karşılanması için neler yapılabileceği konusunda öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Evrensel Temel Gelir, Yoksulluk, Gelir Dağılımında Adalet, Sosyal Yardım, Negatif Gelir Vergisi.

The Applicability of Universal Basic Income in Türkiye and Financing Proposal

Abstract

The increase in inequality in income and wealth distribution, the rise in unemployment, especially due to technological developments, and the increase in poverty have made the universal basic income a hot topic that has been debated intensely. Universal basic income, considered as an alternative social transfer system, can be defined as cash transfers made continuously to individuals who constitute society without any conditions. Universal basic income implemented in different ways depending on the structure of the society and the economic situation of the country. Despite this differences, universal basic income has the main purposes of providing support to citizens to meet their basic human needs, spreading welfare throughout society and preventing social tension that may arise due to income inequality. This study analyzes the applicability of universal basic income in Türkiye and concludes that variants of universal basic income can be implemented instead of universal basic income. In this context, firstly, the cost of the variant that can be implemented in Türkiye is calculated approximately on a household basis based on the hunger threshold and the number of household members. Then, in order to overcome the financing problem that will arise from the implementation, recommendations are given by taking into account the objectives of universal basic income.

Keywords: Universal Basic Income, Poverty, Fairness in Income Distribution, Social Assistance, Negative Income Tax.

¹ Prof. Dr, Yükseköğretim Kurulu, ahmetulusoy61@live.com, ORCID: 0000-0001-8407-2770.

² Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, muharrem.cakir@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0830-0430.

Bu makaleye atıfta bulunmak için: Ulusoy, A. ve Çakır, M. (2025). Türkiye’de Evrensel Temel Gelirin Uygulanabilirliği ve Finansman Önerisi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27 (2), 379-404.

<https://doi.org/10.26745/ahbvuibfd.1641912>

To cite this article: Ulusoy, A. ve Çakır, M. (2025). The Applicability of Universal Basic Income in Türkiye and Financing Proposal. *Ankara Hacı Bayram Veli University Journal of the Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 27 (2), 379-404.

<https://doi.org/10.26745/ahbvuibfd.1641912>

Giriş

World Inequality Lab tarafından yayınlanan Dünya Eşitsizlik Raporu’na göre 2022 yılında dünya nüfusunun en zengin %10’u küresel gelirin %52’sini elde ederken, dünya nüfusunun yarısı ise küresel gelirin yaklaşık olarak %8,5’ini elde etmektedir. Dünya nüfusunun yarısı küresel servetin ise sadece %2’sine sahip iken dünya nüfusunun en zengin %10’u küresel servetin %76’sına sahiptir (Chancel vd., 2023:10). Yukarıdaki sınırlı özet veri bile dünya üzerinde gelir ve servet eşitsizliğinin vahim boyutlara ulaştığını ortaya koymakta, işsizliğin yaygınlaşmasıyla paralel ortaya çıkan bu gelişmeler evrensel temel gelirin gündeme gelmesine neden olmaktadır.

Günümüz kapitalist sistemlerinde ön plana çıkan sektörler sınırlı istihdam imkânı sunmaktadır. Özellikle bilişim sektöründe yaşanan gelişmelerle yapay zekâ, robotik kodlama, siber güvenlik gibi esnek çalışma sistemine ve yeni bilgi ve becerilerin kazanılmasına yönelik yeni alanlar ortaya çıkmakta; ancak bu sektörlerdeki faaliyetler, kâr marjları yüksek olmasına rağmen daha düşük istihdam sağlamaktadır. Bu nedenle, kapitalist ülkelerde yaşanan krizlerden daha çok etkilenen toplumun büyük kesiminin insanca yaşamasına yetecek asgari ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için evrensel temel gelir desteği tartışılmaya başlamıştır. Nitekim ileri teknolojiden üst düzeyde yararlanan isimlerin de bu sistemi desteklemeleri kapitalist ülkelerde gelir dağılımı uçurumlarının neden olacağı felaketlerle ilgili endişelerin geldiği boyutu gösterme noktasında oldukça anlamlıdır. Bu bağlamda, evrensel temel gelir tartışmalarının gündeme gelmesinde çeşitli sebepler olsa da, asıl güçlü rüzgarların teknolojiadaki hızlı değişimden kaynaklanan gelir dağılımı uçurumlarının ve yoğun yoksullaşmanın olduğu söylenebilir. Geleneksel işgücünün yapay zekâ ile donatılmış robotlarla nasıl mücadele edeceği en temel endişe kaynağıdır. Bugün insanların çalıştığı birçok alanda robotların istihdam edileceği ve işsizliğin yaygınlaşacağı tahmin edilmektedir (Lee and Qiufan, 2018). Robotlaşma süreciyle kaybolan iş imkanlarının yerine ne kadar yeni istihdam alanları açılacağı ise belirsizliğini korumaktadır. Bu durum gelecekteki istihdam düzeyi, sosyal refahın temini ve sosyal güvenlik sistemlerini finanse etmede sürdürülebilirliğe yönelik endişeleri artırmaktadır. Üstelik robotların istihdamı ile ücret gelirlerinden alınan ve bütçede önemli bir yer tutan vergilerin kaybı bütçe dengesi ve vergi sistemleri üzerine ciddi bir baskı yükleyecektir. Sonuç olarak; teknolojik değişimler toplum içerisinde eşitsizliklere neden olmakta ve sermaye sahipleri ile işçi arasındaki kutuplaşmaları artırmaktadır. Başka bir deyişle robotlaşan dünyada temel endişe, artan gelirlerin büyük kısmının teknoloji üreten ve kullanan küçük bir elit kesime (örneğin, robot patentlerinin sahiplerine) gitmesi ve diğer toplum kesimini yoksul bırakmasıdır. Bu nedenle kısa sürede karşılaşılmaması kaçınılmaz olan birincil ekonomik sorun, işinden mahrum edilmiş çok sayıda işçinin yaşam kalitesini ve geçimliliğini sürdürmelerini (ve belki de eğitim, öğretim ve diğer faaliyetlerde

bulunmalarını) destekleyen gelirin nasıl sağlanılacağıdır. Bunun için gelirin yeniden dağıtımını yapacak yeni politika ve araçları bulmak kaçınılmazdır.

Bu noktada; sosyo-ekonomik gelişmelerin ortaya çıkardığı değişim ve riskler karşısında ekonomik güvence desteği anlamına gelebilecek temel gelir gibi nakit transferler ilk akla gelen çözüm düşüncesi olarak tartışılmaktadır. Ayrıca temel gelir; mevcut sosyal transferlerde var olan etkinsizlik, verimsizlik, adaletsizlik, beklenmedik durum veya yetersizlik gibi olumsuz durumlara pozitif destek verecek bir kaynak olarak da görülebilir. Yukarıda bir kısmına değindiğimiz başlıca gelişmelerden dolayı evrensel temel gelir yaklaşımının uygulanabilirliği son zamanlarda yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanmış ve aralarında liberallerin, yeşil politika savunucularının, popülistlerin ve demokratik sosyalistlerin de bulunduğu farklı politikacı ve teorik öncülerden destek almıştır. Bu gelişmeler bağlamında Türkiye’de evrensel temel gelir uygulanabilirliği ve finansmanı konusunda bir çalışma yapma fikri oluşmuştur. Çalışmada öncelikle konunun kavramsal gelişimine değinilmiş; tarihsel süreç içinde hangi boyutuyla tartışıldığı, özellikleri, mevcut sosyal yardım uygulamalarından farkı, neden olabileceği sorunlar ve ülke uygulamalarının ele alınması düşünülmüştür. Son olarak, Türkiye’ye yönelik temel gelirin uygulanabilirliği ve finansmanı ile ilgili geliştirilebilir bir tasarım önerisi sunulmuştur.

1. Kavramsal Açıdan Evrensel Temel Gelir

Temel insan haklarından biri olan makul bir yaşam standardına sahip olmak için barınma, yeterli beslenme ve sağlık hizmetleri gibi temel ihtiyaçların sağlanması gerekmektedir. Evrensel temel gelir, bu temel hakkı sağlamanın bir yolu olarak hayata geçirilmekte ve transfer tüm bireylere eşit koşullarda sunulduğu için bireylerin değersizleştirilmesi ve itibar kaybına uğraması söz konusu olmamaktadır. Ayrıca, evrensel temel gelir uygulandığında çalışma hayatına daha az zaman ayrılmakta, çalışanlara daha fazla esneklik sağlanmakta ve yaşam kalitelerini artırmak için eğitim, kültür ve eğlence faaliyetlerine zaman ayrımlarına fırsat tanınmaktadır (Cogan ve Heil, 2021).

Evrensel temel gelirin kökenine yönelik araştırmalar Batı toplumlarında 16. ve 17. yüzyılları işaret etse de, ilk İslam devletinde (asrı saadet dönemi) evrensel temel gelire benzer uygulamaların varlığı görülmektedir. İlk İslam devletinde finansal bir kurum olarak kurulan ve devlet hazinesi olarak da bilinen Beytülmal’de (devlet hazinesi) kaynağı ne olursa olsun bütün gelirler toplanmış ve vatandaşlar arasında dağıtılmıştır. Bu uygulama Hz. Muhammed (SAV) ve dört halife zamanında varlığını sürdürmüştür (Al-Shami ve Bullock, 2019: 47). Hz. Ömer, toplanan gelirlerin düzenli bir şekilde hak sahiplerine dağıtılması amacıyla divan teşkilatını kurmuş (Sabuncu, 2018: 141) ve her yıl yapılan son hesaptan sonra hazinede kalan mal ve paralar vatandaşa dağıtılmıştır. Hz. Ali ise ödeme zamanını haftalık olarak değiştirmiş ve her Cuma günü hazinede kalan servet vatandaşlara

dağıtılmıştır (Al-Shami ve Bullock, 2019: 47). İnsanların zorunlu ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla hayata geçirilen bu uygulamalar yoksulluğu azaltmak amacı taşıyan temel gelirin türevleri ile benzerlik göstermektedir. Avrupa’da da yoksullukla mücadele etmek ve gelir dağılımında adaleti sağlamak amacıyla benzer uygulamalar hayata geçirilmiştir. Rönesans çağını yaşayan Avrupa’nın önde gelen düşünürleri, hümanist fikirlerin gelişmesiyle birlikte fakir kitlelere yardımın sadece kilisenin değil toplumun bir görevi olduğunu ileri sürmüş ve gelir eşitsizliklerinin giderilmesi, fakir kitlelere yardım edilmesi gibi konularda çalışmalar yapmışlardır (Servante, 2017: 3). Evrensel temel gelir herkesin temel ihtiyacını karşılayacak finansmanı sağlayan bir mekanizma olarak Avrupa’da ilk olarak 1516 yılında Thomes More tarafından kaleme alınan “Ütopya” adlı kitapta ileri sürülmüştür (Monem, 2020: 4). Daha sonra yoksulluğa karşı sosyal transfer düşüncesi ile Vives tarafından ortaya çıkarılan garanti edilmiş asgari ücret fikri, 1601 tarihli “Eski Yoksul Yasasını” etkilemiştir. Buna göre Eski Yoksullar Yasası yaşlılık, dulluk, sakatlık, hastalık veya işsizlik gibi belirli durumlar için sınırlı kamu transferlerinin sağlanmasını öngörmektedir. Ev sahiplerine uygulanan yerel vergilerle finanse edilen uygulama 17. yüzyılın sonlarında, İngiltere’nin neredeyse tüm mahallelerini kapsamıştır (Gentilini vd., 2020a: 18-19).

Garanti edilmiş yıllık gelir olarak da adlandırılan evrensel temel gelirin kökeni yüzyıllar öncesine dayanmakla birlikte, kamu politikası söylemi olarak 1960 ve 1970’li yıllarda dikkat çekmiş, Kanada ve ABD’de pilot uygulamalara yer verilmiştir (Kerman, 2021: 3). 20. yüzyılda bu yaklaşımın en bilinen savunucuları İngiliz ekonomist ve politikacı Juliet Rhys-Williams ve Amerikan ekonomist Milton Friedman ve James Tobin olmuştur. 1943 yılının başlarında Rhys-Williams, asgari geçinme sınırının üzerinde bir sosyal güvenlik transfer sistemini, 1960’lı yıllarda Friedman negatif gelir vergisini, Tobin ise Friedman’ın görüşünü temel alarak garanti edilmiş gelir uygulamasını önermiştir (Straubhaar, 2017: 75). Öyle ki 1972 yılında ABD başkan adaylarından McGovern, Tobin tarafından geliştirilen temel gelir uygulamasını seçim kampanyasında kullanmıştır (Sapankaya ve Karabulut, 2018: 355). 1986 yılında ise Phillipe Van Parjis, bu görüşleri geliştirerek evrensel temel gelir kavramını ileri sürmüş ve Temel Gelir Dünya Ağı (Basic Income Earth Network)’nı kurmuştur (Straubhaar, 2017: 75). Bu ağın kurulmasıyla birlikte bireylere belirli bir gelirin sağlanmasını öngören tüm tanım ve düşünceler temel gelir adı altında birleştirilmiştir (Sapankaya ve Karabulut, 2018: 355). 2019 yılında patlayan küresel Covid-19 pandemisi ise evrensel temel gelir tartışmalarının artmasına ve tanımlamaların çoğalmasına yol açmıştır. Evrensel temel gelir hakkında çok fazla tanım olsa da kapsamı ve herhangi bir şarta bağlı olmaması bütün tanımlarda tekrarlayan olgular olarak karşımıza çıkmaktadır (Nettle vd., 2021, 2). Evrensel temel gelir, bir ülkede vatandaşların cinsiyet, sosyoekonomik statü, üretkenlik veya üretim kapasitesi gibi faktörlere bakmaksızın nakit transferi

sağlayan bir politikadır (Lombardozi, 2020: 317). Rucket vd. evrensel temel geliri, iş durumları hesaba katılmadan ve herhangi bir teste tabi olmadan her bir vatandaşa şartsız olarak garanti edilmiş gelir olarak tanımlamıştır (Rucket vd., 2017: 3). Parijs tarafından yapılan tanıma göre ise evrensel temel gelirden bahsedebilmek için sadece ülke vatandaşlarının değil, ülke içindeki yerleşik kişilerin de zengin veya fakir, yalnız veya aile halinde yaşaması ya da çalışma istekliliği dikkate alınmaksızın sabit bir ödeme yapılmasıdır (Parijs, 2004).

Evrensel temel gelir genel olarak; doğumdan ölüme kadar, bireylerin bütün yaşamı boyunca herhangi bir başvuruya veya yararlanıcısı tarafından gerçekleştirilmesi gereken herhangi bir şarta bağlı kalmaksızın aylık olarak verilen nakit transferler şeklinde tanımlanabilir. Transfer edilecek miktarın kişilerin temel ihtiyaçlarının yanısıra sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını da karşılayabilecek seviyede olması gerekmektedir. Ancak bu sınırın belirlenmesi ekonomik karardan ziyade siyasi bir karar olduğunu da belirtmek gerekir (Straubhaar, 2017: 74). Her sosyal transfer sisteminin ilk ve en önemli sorunu olan finansman, evrensel temel gelir için de geçerlidir. Buradaki temel soru toplumun sosyal transfer sisteminden ne beklediği ile alakalıdır. Bu nedenle sosyal transfer sisteminden beklenen amaçlar doğrultusundan verimlilik ve etkinlik kriterleri dikkate alınarak çeşitli uygulamalar incelenebilir. Halkın refah devleti için katlanmaya istekli olduğu maliyetin ne olacağının siyasi karar verme süreci aracılığıyla belirlenmesi gerekir. Ekonomistler ise temel gelir seviyesinin yüksek olması durumunda gerekli finansmanın sağlanması için yüksek vergi oranlarının uygulanabileceğini tartışmaktadır. Yüksek vergi oranlarının ise çalışma isteğini azaltacağı bilinmektedir (Straubhaar, 2017: 79). Ayrıca, artan tüketim harcamaları aracılığıyla enflasyona neden olunması ve göç hareketlerinin yoğunlaşması endişeleri de evrensel temel gelir uygulamasına karşı itirazları yükseltebilir (Beken, 2021: 157). Asgari geçim sınırının kapsamı, daha önce ifade edildiği gibi, siyasi olarak karmaşık bir konu olduğundan seçimlerden önce (gerçekçi olmayan bir şekilde) yüksek düzeyde vaat edilebilir. Bu durum, mevcut sosyal transfer uygulamalarından farklı değildir. Bu nedenle geçim seviyesinin yüksek veya düşük olmasına, temel gelirin finansmanı için gereken yüksek (veya düşük) vergi oranlarına, yani temel gelir kararının sonuçlarını kabul edip etmemeye seçmen (halk), demokratik süreçler yoluyla, karar vermelidir (Straubhaar, 2017: 79).

Evrensel temel gelirden beklenen dağılımsal sonuçların alınabilmesi için finansman şekli önem arz etmekte ve uygulamayı doğrudan etkilemektedir (Beken, 2021: 157-158). Evrensel temel gelirin finansmanının vergiler yerine ülkenin sahip olduğu doğal kaynaklar veya varlıklar üzerinden elde edilen gelirlerle karşılanması, gelir dağılımının iyileştirilmesine katkı sağlayacak ve vatandaşların aidiyet duygusunun artmasında olumlu rol oynayacaktır (Sapankaya ve Karabulut, 2018: 374).

2. Evrensel Temel Gelirin Özellikleri

Evrensel temel gelir, toplumsal yapılar ve ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumlardan dolayı farklı şekillerde uygulanmakla birlikte, değişmeyen bazı temel amaç ve prensiplere sahiptir.

Bu amaç ve prensipler (Kaya, 2018: 134);

1.Vatandaşlara temel insani gereksinimleri karşılamak amacıyla destek sağlamak,

2.Refahı toplum geneline yaymak ve

3.Gelir eşitsizliği nedeniyle ortaya çıkabilecek toplumsal gerilimi önlemek şeklinde ifade edilebilir.

Evrensel temel gelir; herhangi bir şarta bağlı kalmamalı, hane halkından ziyade doğrudan bireye yapılmalı, süreklilik arz eden ve toplumdaki herkese ödenen nakit transferi şeklinde olmalıdır. Bu kavramsal çerçeve dikkate alındığında evrensel temel gelirin bireysellik, süreklilik, koşulsuzluk ve evrensellik olmak üzere dört temel unsura sahip olması gerektiği ifade edilebilir (UN Women, 2021: 1). Bununla birlikte evrensel temel gelirin taşınması gereken bir diğer unsur ise herkesin eşit seviyede yararlanması gerektiğini ifade eden tekdüzelik durumudur (De Wispelaere ve Stirton, 2004: 269).

Birçok sosyal transfer programının aksine evrensel temel gelir; hane halkından ziyade bireyleri temel aldığından, savunmasız bireyleri aile birimleri içinde korumayı ve özgürlüklerini artırmayı, çocuklar için sağlanan ek ödenek ile de aile biriminin ekonomik güven içinde yaşamasını sağlamayı amaçlamaktadır (Bidadanure, 2019: 482).

3. Evrensel Temel Gelirin Sosyal Yardımlardan Farkı

Bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanması, gelir dağılımında adaletin sağlanması vb. amaçlara sahip çok sayıda sosyal yardım programı bulunmaktadır. Özellikle pandemi sonrası gündeme gelen evrensel temel gelir özellikleri itibariyle diğer sosyal yardım programlarından farklı bir yapıya sahiptir. Evrensel temel gelirin koşulsuzluğu, mevcut sosyal yardım sistemlerinde var olan çeşitli koşullara atıfta bulunularak tanımlanabilmektedir. Bu doğrultuda evrensel temel gelirin neden koşulsuz olduğunu üç farklı şekilde ifade etmek mümkündür.

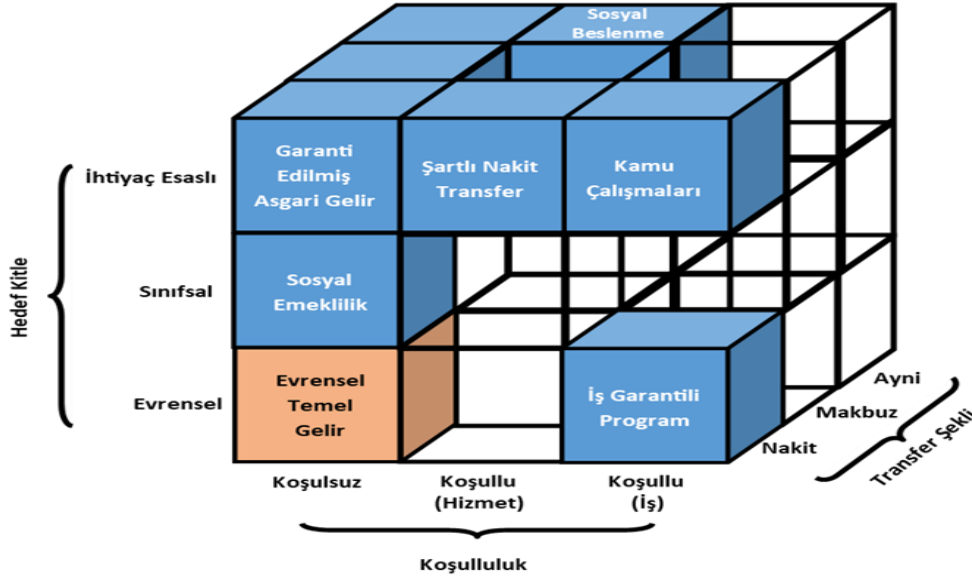
1.Mevcut sosyal yardımlar kendi isteği dışında işsiz kalanlarla sınırlı iken, evrensel temel gelir işgücü geliri elde etme kabiliyetine bağlı değildir.

2.Evrensel temel gelirden yararlanma kişilerin emek dışı gelirin, özellikle sermaye gelirin de bağlı değildir.

3.Mevcut yardımlar genellikle eşin veya ebeveynlerin gelirin bağlı iken, evrensel temel gelir yararlanıcısıyla birlikte yaşayan kişilerin geliri ile ilgilenmemektedir. Bir diğer ifade ile evrensel temel gelirden yaş, cinsiyet, evlilik, aile durumu veya aile yapısı gibi herhangi bir demografik kriteri, sağlık, engellilik vb. özel durumları, yararlanıcının sabıkalı olması gibi yararlanıcının hak edip etmediği hususu dikkate alınmamaktadır (Ghatak ve Maniquet, 2019: 889-890).

Evrensel temel gelir, mevcut sosyal transfer sistemlerinin aksine kısa süreliğine değil uzun süreli uygulanmaktadır (Banerjee vd., 2019: 962). Genellikle ödemeler aylık olarak yapılırken, bazı uygulamalarda ödemelerin haftalık veya yıllık yapıldığı görülmektedir (Bidadanure, 2019: 485). Evrensel temel gelirin sahip olduğu evrensellik unsuru ise bütün dünyayı kapsayan bir tanım olarak değil, sadece uygulamanın yer aldığı ülkedeki bütün vatandaşları kapsamasından gelmektedir. Bu unsura göre toplumu oluşturan bütün yetişkinler aile yapısı, yaşı, geliri, fiziki durumu ve işgücüne katılımı dikkate alınmaksızın uygulamadan faydalanmakla birlikte, bakmakla yükümlü olunan çocuklar için de daha az miktarda da olsa gelir desteği sağlanmaktadır (Kerman, 2021: 4). Evrensel temel gelirin sahip olduğu özellikler, bu programı diğer var olan sosyal koruma sistemlerinden ayırmaktadır. Aşağıdaki şekilde evrensel temel gelirin, sosyal transfer küpündeki yeri gösterilmektedir.

Şekil 1. Sosyal Transfer Küpünde Evrensel Temel Gelirin Yeri

Kaynak: Gentilini, Ugo, Grosh, Margaret, Rigolini, and Yemtsov, Ruslan (2020). Overview Exploring Universal Basic Income, Editör: Ugo Gentilini, Margaret Grosh, Jamele Rigolini, and Ruslan Yemtsov, "Exploring Universal Basic Income A Guide to Navigating Concepts, Evidence and Practices, World Bank Group, 4.

Sosyal transfer küpünde yer alan üç temel seçenek bir evrensel temel gelirin kimliğini büyük ölçüde şekillendirmektedir. Ancak uygulamada ödeme miktarı ve zamanı, çocukları ve vatandaş olmayanları kapsamaması ve bazı kişilerin program dışı tutulması gibi parametreler farklılık arz etmektedir. Burada bahsi geçen son iki durum evrensel temel gelirin hedef kitlesi açısından sorgulanmasına neden olmaktadır (Gentilini vd., 2020b: 4). Evrensel temel gelir kapsamında yapılan çalışmalarda bazı uygulamalar karşılaştırılmakta veya ilişkilendirilmektedir. Bu kapsamda en çok ele alınan uygulamalar negatif gelir vergisi ve garanti edilmiş asgari gelirdir.

3.1. Negatif Gelir Vergisi

Negatif gelir vergisi, evrensel temel gelir ile en çok ilişkilendirilen ve yer yer aynı anlamda kullanılan bir uygulamadır. Toplumda var olan yoksullukla başa çıkmanın en kolay yolu toplumda yaşayan her bireyin fiziki ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayabileceği asgari bir gelire sahip olmasıdır. Bu durum dikkate alındığında negatif gelir vergisi ve evrensel temel gelir uygulaması gerek siyasi, gerek ekonomi, gerekse akademik açıdan çok fazla incelenen konuların başında gelmektedir. Bu uygulamalar taşıdığı şartlar ve faydalanıcılarına göre farklılık arz etmektedir (Sapankaya ve Karabulut, 2018: 361). Negatif gelir vergisinde asgari geçim eşiği belirlenmekte, bu eşiğin altında kalanlardan vergi alınmamakta ve onlara gelir transferi yapılmaktadır. Dolayısıyla negatif gelir vergisinde faydalanıcılar gelir düzeyi belirli bir eşiğin altında kalan kişilerden oluşurken, evrensel temel gelirden böyle bir eşik bulunmamakta ve herkes bu uygulamadan yararlanmaktadır. Ayrıca evrensel temel gelirden tüm faydalanıcılara aynı miktarda ödeme yapılırken, negatif gelir vergisinde yapılacak olan ödeme faydalanıcıların kazançlarına göre değişiklik göstermektedir (Kerman, 2021: 5).

3.2. Garanti Edilmiş Asgari Gelir

Garanti edilmiş asgari gelirden, asgari gelir ile evrensel temel gelir, gelir transferi açısından benzer görünse de, hedef kitlesi ve fayda yapısı bakımından farklı kutuplarda yer almaktadır. Ayrıca, her iki uygulamada ödemeler nakit olarak yapılsa da, koşullar genellikle çok farklıdır. Garanti edilmiş asgari gelirden, belirli bir gelir eşiğinin altına düşen ailelere belirlenen miktara eşit olana kadar nakit ödeme yapılmaktadır. Bu yüzden, garanti edilmiş asgari gelirden, gelir dağılımının en altında sınırlı faydalanıcı söz konusudur. Gelir arttıkça yapılan ödemelerin azalmasından dolayı söz konusu uygulama evrensel temel gelir ile benzer işlememektedir (Gentilini ve Grosh, 2020: 77).

Garanti edilmiş asgari gelir programlarının tasarımı, ülkelerin sosyal koruma yaklaşımlarına göre değişiklik göstermekte olup bazı ülkeler tek bir kapsamlı yardım sunarken bazıları garanti edilmiş asgari gelir kapsamında ödemeleri, hak sahibi hanelerin gelirlerini artırmak için alabilecekleri diğer ödemelerle birleştirmektedir (Coadly vd., 2021: 8). Garanti edilmiş asgari gelir düşük maliyetle yoksulluğun azaltılması ve geçici iktisadi dalgalanmalarda otomatik istikrar sağlayıcılık gibi avantajlara sahiptir. Ancak temel gelir seviyesinin tespitinin karmaşık ve zor olması, bu seviyenin kısa aralıklarla güncellenme gerekliliği gibi nedenlerden dolayı sürekli takip edilmesi (genellikle 3, 6, 12 ay) gerektiğinden uygulanması zor olmaktadır (Gentilini ve Grosh, 2020: 78).

4. Evrensel Temel Gelirin Ortaya Çıkarabileceği Sorunlar

Evrensel temel gelir uygulaması yoksulluğu azaltmak ve gelir dağılımında adaleti sağlamak gibi amaçları taşısa da beraberinde bazı sorunlara neden olabilir. Evrensel temel gelir uygulamasına karşı olanlar genellikle uygulamanın işsizlik, enflasyon, finansmanından kaynaklanan borç artışı ve nüfusa etkileri üzerinde durmaktadır. Evrensel temel gelir uygulamasında karşılaşılabilecek başlıca sorunlar aşağıda özetlenmiştir.

- a.** Evrensel temel gelire karşı en önemli eleştiri temel gelirin aylıklığa ve istihdam azalmasına neden olabileceğidir. Özellikle temel gelir olarak yapılacak ödemelerin yüksek seviyelerde belirlenmesi durumunda insanların temel ihtiyaçlarını gidermek için çalışmalarına gerek kalmayacak ve bu durum ekonomik büyüme ve istihdam üzerinde olumsuz etkilere neden olacaktır. Ancak Finlandiya'daki pilot uygulamada evrensel temel gelirin istihdama herhangi bir etkisi olmadığı görülmüştür (Şahin ve Kılıç, 2021: 9). Benzer şekilde Alaska'da uygulanan evrensel temel gelirin istihdamı azaltmadığı, buna karşılık yarı zamanlı istihdamı arttırdığı ortaya çıkmıştır (Şahin ve Kılıç, 2021: 11-12).
- b.** Evrensel temel gelirin ortaya çıkarabileceği bir diğer sorun ise ülke borçlarının artmasıdır. Bu sorun ise evrensel temel gelirin finansmanı sorunsalından ortaya çıkmaktadır. Çünkü evrensel temel gelir uygulamasının devamlılığını sağlamak için kalıcı bir kaynak gerekmektedir ve bu kaynaklar genellikle petrol, maden vb. kaynaklar olarak dikkat çekmektedir. Herhangi bir doğal kaynağa sahip olmayan ülkelerde temel gelirin finansmanı için borçlanmaya başvurulabilmektedir. Moğolistan örneğinde görülebileceği gibi temel gelir uygulaması yoksulluğu azaltmış olsa da kamu dış borçlarında önemli artışlara neden olmuştur (Gentilini, 2020a: 55).
- c.** Olası enflasyon riskleri, evrensel temel gelirin en çok tartışılan muhtemel etkilerinden biridir. Ancak yüksek gelirli ülkelerdeki (Kuveyt, Avustralya) temel gelir uygulamaları dikkate alındığında, yapılan nakit transferlerinin enflasyona neden olmadığı ortaya çıkmıştır (Gentilini, 2020a: 38). Ancak düşük gelirli ülkelerde yapılan transferlerin tüketim eğilimli insanlarda daha fazla harcamalara neden olması enflasyonist etki ortaya çıkarabilir. Ayrıca temel gelirin finansmanının para basarak sağlanması durumunda temel gelir dolaylı olarak enflasyona neden olacaktır (Rasoolinejad, 2021).
- d.** Evrensel temel gelirin neden olabileceği bir diğer sorun ise ülke nüfusunun kontrol edilebilmesini zorlaştırabilmesidir. Evrensel temel gelir nedeniyle doğum oranları artabilir ve nüfusu yoğun olan bazı ülkelerin doğum oranlarını kontrol etme çabaları sınırlanabilir. Ayrıca mevcut göç sorunlarını karmaşık hale getirebilir; bu tür sosyal transferler uygulandıkları ülkelere göçü teşvik edebileceğinden nüfus artışı yaşanabilir (Monem, 2021: 8-9).

5. Bazı Ülke Uygulamaları

Evrensel temel geliri, özellikleri itibariyle gerçek anlamda uygulayan iki ülke bulunmaktadır. Bunun dışında yer alan uygulamalar evrensel temel gelirin varyantları olarak gerçekleşmekte veya yerel ölçekte uygulanmakta ya da pilot uygulama olarak görülmektedir (Gentilini, 2020a: 22-23). ABD’de 1970’li yıllarda negatif gelir vergisi önerilerinin yasalaşamamasına rağmen vatandaşlara nakit desteğinin sağlanması çeşitli iktisatçılar ve politikacılar tarafından desteklenmiştir. Ancak ABD’de negatif gelir vergisi ve temel gelir uygulaması federal düzeyde yasallaşmamıştır. Buna karşın Alaska eyaleti evrensel temel geliri uygulayan tek eyalet olmuştur (Sapankaya ve Karabulut, 2018: 370-371).

1967 yılında petrol rezervlerinin keşfedilmesi ve 1976 yılında petrol gelirlerinin bir kısmının fona devredilmesine yönelik yasa değişikliği ile birlikte temel gelirin uygulanabilirliği için gerekli ortam oluşmuştur. 1982 yılından itibaren vatandaşlık kriterlerini karşılayan, önemli bir ceza mahkumiyeti olmayan ve başvurusunu yapan vatandaşlar temel gelir almaktadır. Ancak doğru bir temel gelirin aksine, Alaska’da yapılan ödemeler istikrarlı ve temel ihtiyaçları karşılayacak düzeyde değildir (Gentilini, 2020a: 53). Temel gelir uygulamasının finansmanının Alaska’nın sahip olduğu petrol üzerinden alınan hammadde vergileriyle sağlanması, Alaska’nın evrensel temel gelir uygulamasını ayrıcalıklı kılmaktadır (Sapankaya ve Karabulut, 2018: 370-371). Gelişmekte olan bir ülke olarak Namibya’da evrensel temel gelirin ilk önemli pilot uygulaması Ocak 2008 ile Aralık 2009 arasında Otjivero-Omitara bölgesinde gerçekleştirilmiştir. Buna göre Temmuz 2007 itibarıyla bölgede yaşayan ve kayıtlı olan 60 yaşın altındaki tüm bireylere aylık olarak koşulsuz bir şekilde nakit transfer gerçekleştirilmiş; uygulama sonrasında yapılan analizlerde; uygulama öncesi döneme göre yoksulluk ve çocuklarda yetersiz beslenme oranlarının düştüğü, gelir getirici faaliyetlerin ve çocukların okula devam oranlarının arttığı tespit edilmiştir (Banerjee vd., 2019: 977).

Tablo 1. Evrensel Temel Gelirin Çeşitli Ülkelerdeki Uygulamaları

Yer	Koşulsuzluk	Nakit	Evrensel	Devlet-destekli	Hedef kitle	Ödeme aralığı	Kapsam
Tam Uygulama							
Moğolistan	X	X	X	X	Ulusal	Aylık	3 milyon
İran	X	X	X	X	Ulusal	Aylık	Nüfusun %97’si
ETG Türleri							
Alaska	X	X	X	X	Eyalet	Yıllık	615.000
Doğu Cherokee Grubu	X	X	X	X	Kabile	6 aylık	16.000
Kuveyt	X	X	X	X	Ulusal	Tek seferlik	1.1 milyon
İtalya		X		X	Ulusal	Aylık	5 milyon
Çin (Macau)	X	X		X	Bölgesel	Yıllık	707.000
Hindistan (Telengana)	X	X		X	Eyalet	Yılda 2 defa	5.8 milyon
Hindistan (Odisha)		X		X	Eyalet	Yıllık	7.5 milyon

Pilot Uygulamalar							
Kenya	X	X	X		Köy	Aylık	21.000
ABD (Çeşitli eyaletler)	X	X		X	Hanehalkı	Farklı garanti seviyeleri ve marjinal vergi oranı	9.924
Kanada (Manitoba)	X	X		X	Hanehalkı	Farklı garanti seviyeleri ve marjinal vergi oranı	1.300
Hindistan (Madhya)	X	X	X		Bireysel	Aylık	6.000
Hindistan (New Delhi)	X	X			Hanehalkı	Aylık	100
Namibya (Otjivero-Omitara)	X	X	X		Bireysel	Aylık	900
Finlandiya (Kela)	X	X		X	İşsizler	Aylık	2.000
ABD (Oakland)	X	X			Hanehalkı	Aylık	100
ABD (Stockton)	X	X			Bireysel	Aylık	130
Hollanda		X		X	Bireysel	Aylık	250
Kore	X			X	24 yaşındakiler	Yıllık	170.000
İspanya (Barcelona)		X			Hanehalkı	Aylık	1.000
Birleşik Krallık	X	X		X	Bireysel	Aylık	18 yaş üstü gençler
Seul		X		X	Hanehalkı	Aylık	1.600
Almanya		X	X		Hanehalkı	Aylık	1.464
Galler		X	X	X	Bireysel	Aylık	500
Liberya	X	X			Hanehalkı	Aylık	Marryland Bölgesi tüm bireyler
Togo		X	X	X	Bireysel veya hanehalkı	İki ayda bir	819.972

Kaynak: Gentilini, Uge, Grosh, Margaret and Yemtsow Ruslan. (2020). The Idea of Universal Basic Income, Editör: Ugo Gentilini, Margaret Grosh, Jamele Rigolini, and Ruslan Yemtsov, "Exploring Universal Basic Income A Guide to Navigating Concepts, Evidence and Practices, World Bank Group, 18-19; Çakmakçoğlu, D., Tekdemir, N. ve İyidoğan, P. C. (2024). Türkiye’de Evrensel Temel Gelire Bakış: Multinomial Lojistik Regresyon Analizinden Kanıtlar, Maliye Dergisi, Sayı 186, 94; Stanford Basic Income Lab, <https://basicincome.stanford.edu/experiments-map/>.

Tablo 1’de evrensel temel gelir uygulayan ülkeler gösterilmektedir. Birkaç küçük ölçekli pilot uygulama ve büyük ölçekli deneyimler dışında hali hazırda ülke bazında evrensel temel gelirin uygulaması bulunmamaktadır. Sadece Moğolistan ve İran ulusal ölçekte kısa süreliğine bir uygulama gerçekleştirirken, Alaska gibi yerel deneyimler önemli ipuçları vermekle birlikte, pilot uygulamaların birçoğu tam olarak evrensel temel gelir olarak nitelendirilmemekte, hedeflenen programın varyantları olarak gerçekleşmektedir. Örneğin; 2019 yılında Hindistan’da önerilen “yarı-evrensel temel kırsal gelir” uygulaması esasında geleneksel garanti edilmiş asgari gelir programının bir türüdür. Bununla

birlikte, pilot uygulamaların tam olarak cevaplayamadığı finansman, enflasyon, emekli maaşlarına bağlantılar, asgari ücretlerle ilişkiler ve politik ekonomi gibi sistem çapında sorular bulunmaktadır (Gentilini, 2020b: 2-3).

Moğolistan’da 2000’lerin başında başlayan maden keşifleri ve 2000-2008 dönemi milli gelirde gerçekleşen yaklaşık %9’luk büyüme oranları, politikacıları 2008 seçimleri öncesinde nakit transferleri konusunda vaatlerde bulunmaya teşvik etmiştir. 2009 yılında sürdürülebilir kalıcı kaynaklar ortaya çıkarmak ve büyütme, bu kaynakların gelirlerini toplamak ve eşit olarak dağıtmak için yeni bir İnsani Gelişme Fonu kurulmuştur. Bu fon ile birlikte daha önce var olan çocuk hibe programı evrenselleştirilmiş ve tüm vatandaşlara ülkenin maden zenginliğinden pay alma hakkı verilmiştir. Evrensel temel gelir ile birlikte Moğolistan’da yoksulluk 1/3 oranında azalmıştır. Ancak program kamu dışı borcunda önemli miktarlarda artışa sebep oldu. Bu nedenle evrensel temel gelir uygulaması desteğini kaybederek 2012 yılında çocukları esas alan transfer programı ile değiştirilmiştir (Gentilini vd., 2020a: 55).

İran’da 2010 yılında kabul edilen ve 2011 yılında uygulanmaya başlayan temel gelir ise petrol gelirleri ile finanse edilen ulusal boyuttaki ilk uygulamadır (Reed ve Lansey, 2016: 8). 2011 yılında yaklaşık olarak 75 milyon kişi gayri safi yurt içi hasılanın %6,5’una denk gelen miktarda sosyal transfer almıştır. Evrensel temel gelir miktarı kişi başı 90 dolar olarak aylık ödemelerle gerçekleştirilmiş olup bu miktar hane halkı ortalama gelirinin %28’ine karşılık gelmektedir (Salehi-Isfahani ve Mostafavi-Dehzoeei, 2018: 350).

Türkiye’de ise evrensel temel gelir düşüncesi kuramsal anlamda ilk kez 2006 yılında bir kanun teklifi ile gündeme gelmiştir. Ancak çocuk sayısının vatandaşlık geliri miktarını değiştirmesi ve bu gelirden yararlanabilmek için Türkiye İş Kurumu’na müracatta bulunma ve bir yıldır işe yerleşememe şartı aranması evrensel temel gelirin özelliklerini karşılamamaktadır. Benzer şekilde 2009 yılında Vatandaşlık Gelir Kanunu Teklifi meclise sunulmuştur. Teklife göre vatandaşlık gelirinden yararlanabilmek için asgari ücretin 1/3’ünden az gelir elde etmek, iş aramasına rağmen iş bulamamak ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak Türkiye’de ikamet etmek şartları aranmaktadır. Bu nedenle teklif edilen vatandaşlık geliri evrensel temel gelirin özelliklerine uymamaktadır (Narin, 2023: 107). Son olarak evrensel temel gelir uygulaması 2023 genel seçimleri öncesinde gündeme gelmiştir. 2023 genel seçimleri öncesi gerek AK Parti, gerekse CHP’nin seçim beyannamesinde vatandaşlık maaşına yer verilmiştir. AK Parti seçim beyannamesinde yer alan öneriye göre; aile bazlı vatandaşlık geliri sistemi uygulamaya girecektir. Buna göre her aileye asgari ücret geliri kadar bir gelir garanti edilecektir. Burada dikkat edilmesi gereken husus ise garanti edilecek gelir miktarının bireysel değil, aile geliri olarak tespit edilmesidir. Aile bireylerinin toplam gelirlerinin asgari ücretin altında olması

durumunda asgari ücretten eksik kalan tutar devlet tarafından tamamlanacaktır. Bu noktada AK Parti'nin önermiş olduğu sistem evrensel temel gelir uygulamasından ayrılmaktadır. Çünkü evrensel temel gelir sisteminin en önemli özelliklerinden bir tanesi bireysel olmasıdır. CHP'nin seçim beyannamesinde de hedef kitle birey yerine aile olarak seçilmiş, asgari ücretin altında gelir elde eden ya da hiçbir geliri olmayan ailelere asgari geliri garanti eden bir uygulama önerilmiştir (AK Parti, 2023: 101; CHP, 2022).

6. Türkiye'ye Yönelik Evrensel Temel Gelirin Uygulanabilirliği ve Finansmanı Önerisi

Türkiye gibi petrol ve maden gelirine sahip olmayan ülkelerde evrensel temel gelir uygulamasının ulusal ölçekte hayata geçirilmesi çok büyük maliyetlere neden olacağından ilk bakışta pek mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle yoksullukla ve gelir dağılımındaki adaletsizlikle mücadelede ulusal ölçekte evrensel temel gelir yerine çeşitli varyantlar hayata geçirilmelidir. Özellikle son yıllarda gelir dağılımında artan adaletsizliğin giderilmesi ve alt gelir grubunda yer alanların daha rahat yaşayabilecekleri bir seviyeye gelmeleri için bazı uygulamalar önerilmekte veya hayata geçirilmektedir. Seçim beyannamelerinde yer alan aile bazlı uygulama önerileri de bunlara örnek verilebilir.

Türkiye'de ulusal boyutta bir evrensel temel gelir uygulaması finansman açısından önemli zorluklara neden olduğundan evrensel temel gelirin bir varyantının uygulanması daha mümkün gözükmemektedir. Ancak seçim beyannamelerinde yer alan önerilerde olduğu gibi aile bazlı olarak esas alınacak tutar (asgari ücret) yetersiz kalmakta, en azından bireylerin yeterli beslenebilmesi için açlık sınırı rakamlarının dikkate alınması gerekmektedir. Temel gelir uygulamalarının esas amacının bireylerin asgari ihtiyaçlarının karşılanması olduğu dikkate alındığında asgari ücreti esas alan bir temel gelir uygulaması dört kişilik bir ailenin gıda harcamasının altında kalacaktır. Yukarıdaki veriler dikkate alındığında dört kişilik bir ailede asgari ücretle çalışan tek bir bireyin bulunması durumunda ailenin gelirinin açlık sınırının altında kalacağı görülmektedir. Buna göre açlık sınırının altında kalan ailelere açlık sınırına kadar bir ödeme yapılmalıdır. Dikkate alınacak açlık sınırı miktarı aylık olarak değil yıllık ortalama olarak belirlenmelidir. Ayrıca, yapılacak koşulsuz bir ödeme açlık sınırı düzeyinde veya altında gelir elde eden hane halkını çalışmak yerine aylıklığa teşvik edecektir. Bu nedenle açlık sınırına kadar yapılabilecek bir ödeme için hanehalkından en az bir bireyin çalışıyor olması şartı aranabilir. Bu öneriler ışığında temel gelirin finansmanına geçmeden önce yaklaşık maliyetin hesaplanması daha doğru olacaktır. Türk-İş³ tarafından açıklanan ve 2023 yılında dört kişilik bir ailenin aç kalmamak adına elde etmesi gereken toplam gelir yaklaşık 138.084 TL'dir. Buna göre bir

³ En çok sendika sayısına ve sendikacı işçi sayısına sahip lider işçi sendikası olmasından dolayı Türk-İş referans gösterilmiştir.

kişinin 2023 yılında açlık sınırında gelir elde edebilmesi için yıllık 34.521⁴ TL gelirin bulunması gerekmektedir. Türkiye’de 2023 yılında 26.309.332 adet hanehalkı bulunmaktadır. Hanehalkı fert sayılarının dağılımı ise aşağıdaki (Tablo 2) gibidir.

Tablo 2. Hanehalkı Sayısının Fert Sayısına Göre Dağılımı

Yıl	1 Kişilik	2 Kişilik	3 Kişilik	4 Kişilik	5 Kişilik	6 Kişilik	7+ Kişilik
2023	5.192.825	5.919.212	5.259.602	4.925.133	2.599.803	1.219.503	1.193.254
Pay (%)	20	22	20	19	10	5	4

Kaynak: <https://nip.tuik.gov.tr/?value=HanehalkiBuyukluguneGoreHs>

TÜİK’in hanehalkı gelir dağılımı hesaplaması dikkate alındığında, her bir yüzde 20’lik dilime karşılık gelen hanehalkı sayısı 5.261.866’dır. Ayrıca bu dilimlere denk gelen fert sayısına göre hanehalkı dağılımı Tablo 3’de verilmiştir. Dağılım yapılırken fert sayısına göre hanehalklarının toplam hanehalkına oranı dikkate alınmıştır. Örneğin; yüzde 20’lik dilimde yer alan 1 kişilik hanehalkı sayısı şu şekilde hesaplanmıştır: Tablo 2’de görüleceği gibi 1 kişilik hanehalkı sayısının toplam hanehalkı sayısına oranı %20’dir. Ayrıca yukarıda ifade edildiği gibi yüzde 20’lik dilimlerdeki hanehalkı sayısı 5.261.866’dır. Buna göre dilimlerdeki 1 kişilik hanehalkı sayısı, dilimdeki toplam hane halkı sayısının (5.261.866) %20’si olarak hesaplanmaktadır. Benzer şekilde 6 kişilik hanehalkı sayısının toplam hanehalkı içinde payının %5 olduğu dikkate alındığında, dilimlerdeki 6 kişilik hanehalkı sayısı dilimdeki toplam hane halkı sayısının %5’i olarak hesaplanmaktadır. Diğer bir ifadeyle Tablo 3, beş %20’lik dilimden bir tanesine denk gelen hane sayısı olarak hesaplanmıştır. Tablo 3’teki hane sayıları toplandığında 5.261.866 rakamı elde edilmektedir. Fakat bu hesaplama yapılırken gini katsayısını temsil eden %20’lik dilimler değil, her dilimin eşit düzeyde olduğu varsayımından yola çıkılmıştır.

Tablo 3. Hanehalkının Yüzde 20’lik Dilimlerdeki Fert Sayısına Göre Dağılımı

Yıl	1 Kişilik	2 Kişilik	3 Kişilik	4 Kişilik	5 Kişilik	6 Kişilik	7+ Kişilik
2023	1.052.373	1.157.610	1.052.373	999.754	526.186	263.093	210.474

* Hesaplama fert sayısına göre hanehalkı sayısının toplam hanehalkı sayısına oranı şeklinde yapılmıştır.

* Rakamların yuvarlanmasından dolayı tam sayı tutmayabilir.

Kaynak: TÜİK verileri kullanarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 3’deki veriler dikkate alındığında %20’lik dilimlerde 2 kişilik hanehalkı sayısının (1.157.610) en yüksek olduğu görülmektedir. 2 kişilik hanehalkını ise 1 kişilik ve 3 kişilik hanehalkı takip etmektedir. Temel gelirin maliyetinin hesaplanmasında her %20’lik dilime denk gelecek Tablo 3’deki veriler kullanılacaktır. Evrensel temel gelir uygulamasının yaklaşık maliyetini hesaplamak için kullanılacak bir diğer veri ise hanehalkı ortalama kullanılabilir gelirdir. TÜİK’in 2023 yılı eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 20’lik gruplar itibariyle yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin dağılımında ilk %20’lik grup kullanılabilir gelirin %6.1’ini, sırasıyla diğer

⁴ Açlık sınırı cinsiyet ve yetişkin olma durumuna göre farklılık arz etmektedir. Ancak çalışma kapsamında yaklaşık maliyet hesaplanmak amaçlandığından her birey için eşit olarak dikkate alınmıştır.

dilimler de % 10.2, %14.3, %20.6 ve %48.7'sini almaktadır ve ilk dilim ile son dilim ortalamasında oransal olarak yaklaşık 8 kat fark çıkmaktadır. Aynı değerler rakamsal olarak yansıtıldığında farkın daha fazla olduğu görülmektedir TÜİK'den alınan verilere göre 2023 yılı hanehalkı kullanılabilir gelir ortalamasının yüzde 20'lik dilimlere göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4. 2023 Yılı Hanehalkı Kullanılabilir Gelir Ortalaması (TL)

	İlk %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Son %20
Ortalama Gelir	45.407	81.725	120.553	174.682	417.419

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2023

Tablo 4'deki veriler dikkate alındığında son %20'lik dilimde yer alan hanehalkının ortalama kullanılabilir geliri ilk %20'de yer alan hanehalkının ortalama kullanılabilir gelirinden 9 kat fazladır. Bu durum gelir dağılımında adaletsizliği açıkça ortaya çıkarmaktadır. Yukarıdaki veriler dikkate alındığında temel gelirin yaklaşık maliyetinin hesaplanması şu şekilde yapılacaktır: İlk yüzde 20'lik dilimde toplam 5.261.866 hane halkı varken bunların 1.052.373 tanesi tek kişiliktir. 2023 yılı tek kişilik yıllık açlık sınırı (34.521 TL) dikkate alındığında tek kişiden oluşan hane halkının ortalama gelirinin (45.407 TL) açlık sınırından yüksek olmasından dolayı bu ailelere gelir desteği sağlanmayacaktır. İki kişilik hanehalkının açlık sınırı (69.042 TL) ve bu ailelerin ortalama geliri (45.407 TL) dikkate alındığında ilgili ailelere yapılacak destek tutarı (69.042 – 45.407) 23.635 TL'dir. Buna göre ilk yüzde 20'lik dilimde yer alan hane halklarına yapılacak gelir transfer tutarı Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5. İlk Yüzde 20'lik Nüfus dilimine yapılacak gelir transferi (TL)

	Yıllık Açlık Sınırı (TL) (1)	Ortalama Gelir (TL) (2)	Destek Tutarı (TL) (3)=(1-2)	Hanehalkı Sayısı (4)	Toplam Destek Tutarı (TL) (5)=(3*4)
1 Kişilik	34.521	45.407	0	1.052.373	0
2 Kişilik	69.042	45.407	23.635	1.157.610	27.360.112.350
3 Kişilik	103.536	45.407	58.129	1.052.373	61.173.390.117
4 Kişilik	138.084	45.407	92.677	999.754	92.654.201.458
5 Kişilik	172.605	45.407	127.198	526.186	66.929.806.828
6 Kişilik	207.126	45.407	161.719	263.093	42.547.136.867
7+ Kişilik	241.647	45.407	196.240	210.474	41.303.417.760
TOPLAM					331.968.065.380

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 5'deki verilere göre tek kişilik hanehalkının ortalama kullanılabilir gelirinin yıllık açlık sınırından fazla olduğu ve 1.052.373 hanehalkına gelir transferi yapılmasına gerek olmadığı görülmektedir. En düşük destek tutarı 2 kişilik hanehalkına yapılacak destek olan 23.635 TL iken, en yüksek destek tutarı ise 7+ kişiden oluşan hanehalkına yapılacak olan 196.240 TL'dir. İlk %20'lik dilimde temel gelir transferinin en yüksek maliyeti ise 4 kişilik hanehalkına yapılacak ödemelerden oluşmaktadır. Buna göre ilk %20'lik dilime yapılacak olan toplam destek tutarının yaklaşık %28'i 4

kişilik hanehalkına yapılacak olan gelir transferlerinden oluşmaktadır. Ayrıca ortalama kullanılabilir gelir %20’lik dilimlere göre arttığından en yüksek transfer maliyeti ilk %20’lik dilimde yer alan hanehalkına yapılacak olan ödemelerden oluşmaktadır.

Tablo 6. İkinci Yüzde 20’lik dilime yapılacak gelir transferi (TL)

	Yıllık Açlık Sınırı (TL) (1)	Ortalama Gelir (TL) (2)	Destek Tutarı (TL) (3)=(1-2)	Hanehalkı Sayısı (4)	Toplam Destek Tutarı (TL)(5)=(3*4)
1 Kişilik	34.521	81.725	0	1.052.373	0
2 Kişilik	69.042	81.725	0	1.157.610	0
3 Kişilik	103.536	81.725	21.811	1.052.373	22.953.307.503
4 Kişilik	138.084	81.725	56.359	999.754	56.345.135.686
5 Kişilik	172.605	81.725	90.880	526.186	47.819.783.680
6 Kişilik	207.126	81.725	125.401	263.093	32.992.125.293
7+ Kişilik	241.647	81.725	159.922	210.474	33.659.423.028
TOPLAM					193.769.775.190

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 6’daki veriler dikkate alındığında ikinci %20’lik dilimde yer alan ve 1 kişi veya 2 kişiden oluşan toplam 2.209.983 hanehalkının ortalama kullanılabilir geliri yıllık açlık sınırından yüksek olduğundan temel gelir uygulamasından yararlanamayacaktır. İkinci %20’lik dilimde temel gelir transferinin en yüksek maliyeti ise ilk %20’lik dilimde olduğu gibi 4 kişilik hanehalkına yapılacak ödemelerden oluşmaktadır. Bu dilimde yer alan hanehalklarına yapılacak olan toplam transfer tutarı ilk %20’lik dilime göre yaklaşık olarak %42 oranında azalmaktadır.

Tablo 7. Üçüncü Yüzde 20’lik dilime yapılacak gelir transferi (TL)

	Yıllık Açlık Sınırı (TL) (1)	Ortalama Gelir (TL) (2)	Destek Tutarı (TL) (3)=(1-2)	Hanehalkı Sayısı (4)	Toplam Destek Tutarı (TL)(5)=(3*4)
1 Kişilik	34.521	120.553	0	1.052.373	0
2 Kişilik	69.042	120.553	0	1.157.610	0
3 Kişilik	103.536	120.553	0	1.052.373	0
4 Kişilik	138.084	120.553	17.531	999.754	17.526.687.374
5 Kişilik	172.605	120.553	52.052	526.186	27.389.033.672
6 Kişilik	207.126	120.553	86.593	263.093	22.782.012.149
7+ Kişilik	241.647	120.553	121.094	210.474	25.487.138.556
TOPLAM					93.184.871.751

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 7’deki veriler dikkate alındığında üçüncü %20’lik dilimde yer alan hanehalklarının ortalama kullanılabilir gelirinin 120.553 TL olduğu görülmektedir. Buna göre 1 kişi, 2 kişi veya 3 kişiden oluşan toplam 3.262.356 hanehalkına gelir transferi yapılmayacaktır. Üçüncü %20’lik dilimde yer alan hanehalklarına yapılacak en düşük destek tutarı 17.531 TL’dir. Üçüncü %20’lik dilimde temel gelir transferinin en yüksek maliyeti ise 5 kişilik hanehalkına yapılacak ödemelerden oluşmaktadır. Bu gelir grubunda yer alan hanehalklarına yapılacak olan toplam destek tutarı 93.184.871.751 TL’dir.

Tablo 8. Dördüncü Yüzde 20'lik dilime yapılacak gelir transferi (TL)

	Yıllık Açlık Sınırı (TL) (1)	Ortalama Gelir (TL) (2)	Destek Tutarı (TL) (3)=(1-2)	Hanehalkı Sayısı (4)	Toplam Destek Tutarı (TL)(5)=(3*4)
1 Kişilik	34.521	174.682	0	1.052.373	0
2 Kişilik	69.042	174.682	0	1.157.610	0
3 Kişilik	103.536	174.682	0	1.052.373	0
4 Kişilik	138.084	174.682	0	999.754	0
5 Kişilik	172.605	174.682	0	526.186	0
6 Kişilik	207.126	174.682	32.444	263.093	8.535.789.292
7+ Kişilik	241.647	174.682	66.965	210.474	14.094.391.410
TOPLAM					22.630.180.702

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 8'deki veriler dikkate alındığında destek yapılacak hanehalkı sayısının azaldığı ve toplam hanehalkı sayısına oranının %9 olduğu görülmektedir. Dördüncü %20'lik dilimde yer alan ve ortalama kullanılabilir geliri yıllık açlık sınırından fazla olan 1 kişi, 2 kişi, 3 kişi, 4 kişi veya 5 kişiden oluşan hanehalkları temel gelir transferinden yararlanamayacaktır. Bu dilimde yer alan hanehalklarına yapılacak olan toplam destek tutarı 22.630.180.702 TL iken bu tutarın yaklaşık %62'si hanehalkı sayısı az olmasına rağmen 7+ kişiden oluşan hanehalklarına transfer edilecektir.

Tablo 9. Beşinci Yüzde 20'lik dilime yapılacak gelir transferi (TL)

	Yıllık Açlık Sınırı (TL) (1)	Ortalama Gelir (TL) (2)	Destek Tutarı (TL) (3)=(1-2)	Hanehalkı Sayısı (4)	Toplam Destek Tutarı (TL)(5)=(3*4)
1 Kişilik	34.521	417.419	0	1.052.373	0
2 Kişilik	69.042	417.419	0	1.157.610	0
3 Kişilik	103.536	417.419	0	1.052.373	0
4 Kişilik	138.084	417.419	0	999.754	0
5 Kişilik	172.605	417.419	0	526.186	0
6 Kişilik	207.126	417.419	0	263.093	0
7+ Kişilik	241.647	417.419	0	210.474	0
TOPLAM					0

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 9'daki verilere göre beşinci %20'lik dilimde gelir transferinden yararlanacak hanehalkı bulunmamaktadır. Bu dilimde yer alan hanehalklarının ortalama kullanılabilir geliri 417.419 TL'dir ve bütün hanehalklarında yıllık açlık sınırının üstündedir.

Yukarıda yer alan yüzde 20'lik dilimler itibariyle yapılacak gelir transferleri dikkate alındığında toplam transfer tutarı 2023 yılı rakamları ile $(331.968.065.380 + 193.769.775.190 + 93.184.871.751 + 22.630.180.702 = 641.552.893.023)$ TL'dir.

Evrensel temel gelirin uygulanmasını savunanlar, bu uygulamanın gerçekleştirilmesi durumunda diğer sosyal transferler kapsamında yapılacak ödemelerinin sonlandırılabileceğini ifade etmektedir

(Ter-Minassian, 2020: 153; Allahyar: 17; Loft vd., 2020: 5). Böylelikle evrensel temel gelir için gerekli olan finansmanın büyük bir kısmı mevcut sosyal transferler için ayrılacak kaynaklardan sağlanabilecektir. Aşağıdaki tabloda 2022 yılında gerçekleşen sosyal koruma harcama tutarları gösterilmektedir.

Tablo 10. 2022 Yılı Sosyal Koruma Harcama Tutarları (milyon TL)

Hastalık/sağlık bakımı	387.221
Engelli/malul maaşı	39.407
Emekli/yaşlı maaşı	565.810
Dul/yetim maaşı	147.435
Aile/çocuk	70.594
İşsizlik	17.503
Sosyal dışlanma b.y.s.	9.675
Toplam	1.237.645

Kaynak: TÜİK, Sosyal Koruma İstatistikleri, 2022.

Tablo 10’daki veriler dikkate alındığında maaş ödemeleri dışında sosyal koruma yardımı olarak yaklaşık 485 milyar TL ödeme yapıldığı görülmektedir. Buna karşılık 2023 yılı bütçesinde öngörülen sosyal transfer ödemelerinin yaklaşık 258 Milyar TL olduğu dikkate alındığında evrensel temel gelir için gerekli finansman tutarı yaklaşık 385 Milyar TL’dir. Bu sayede sosyal transferlerin etkinlik kaybının da asgariye inebileceği söylenebilir.

6.1. Temel Gelirin Vergilerle Finansmanı

Daha önce ifade edildiği gibi temel gelir uygulamalarının en tartışılan sorunu nasıl finanse edileceği ile ilgilidir. Türkiye’de esas alınabilecek açlık sınırı üzerindeki temel aile gelirinin finansmanı için öncelikli iki kaynak önerilmektedir. Temel gelir uygulamalarının yoksullukla mücadele amacının yanında gelir dağılımında adaletin sağlanması da yer almaktadır. Yüzde 20’lik gruplar itibarıyla gelirden alınan paylara bakıldığında en yüksek %20’lik dilimin aldığı pay, en düşük %20’lik dilimin aldığı paydan yaklaşık 8 kattan daha fazladır. 2012 yılında en yüksek %20’lik dilimin gelirden aldığı pay %46,6 iken 2023 yılında bu oran %49,8 olarak gerçekleşmiştir. Aşağıdaki tabloda (Tablo 10) yıllar itibarıyla %20’lik grupların gelirden aldığı pay yer almaktadır.

Tablo 11. Sırah %20’lik Gruplar İtibarıyla Hanehalkı Gelir Dağılımı (%)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
İlk %20	6,2	6,1	6,2	6,3	6,1	6,2	5,9	6,1	6,0	5,9
İkinci %20	10,9	10,7	10,6	10,7	10,6	10,9	10,6	10,8	10,4	9,8
Üçüncü %20	15,3	15,2	15,0	14,8	14,8	15,2	14,9	15,1	14,7	14,0
Dördüncü %20	21,7	21,5	21,1	20,9	20,9	21,4	21,1	21,3	20,9	20,5
Beşinci %20	45,9	46,5	47,2	47,4	47,6	46,3	47,5	46,7	48,0	49,8

Kaynak: Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2023

Tablo 10'daki veriler dikkate alındığında; 2014-2023 döneminde gelir dağılımı adaletsizliğinin zamanla daha da bozulduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla; hem yoksullukla mücadelede, hem de gelir dağılımında adaletin sağlanması açısından temel gelir uygulamasının finansmanında ilk akla gelen öneri özellikle yüksek gelir gruplarına hitap eden vergilerdeki artışlardır. Son yüzde 20'lik (en yüksek gelire sahip) dilimde yer alan hanehalklarının ortalama geliri 417.499 TL'dir. Bu gelir grubuna uygulanacak yüzde 10'luk ilave vergi ile yaklaşık olarak 220 milyar TL vergi geliri elde edilebilecektir.

Ayrıca Tax Justice Network tarafından yayınlanan raporda çok uluslu şirketlerin ve servet sahibi bireylerin kârlarını ve servetlerini vergi cennetlerine aktarmalarından dolayı 2023 yılında 1,18 milyar dolar vergi kaybına neden olduğu tahmin edilmiştir (Tax Justice Network, 2023: 50). Bu bağlamda, Türkiye'den vergi cennetlerine aktarılan kârlar nedeniyle ortaya çıkacak kurumlar vergisindeki kaybın önlenmesi için Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 30. maddesi⁵ düzenlenmiştir (Çakır, 2021: 116). Bu maddeye göre Cumhurbaşkanı tarafından ilan edilecek olan ülkelere aktarılan tutarlar üzerinden vergi kesintisi yapılacaktır. Cumhurbaşkanı ilgili ülkeleri belirlerken ülkelerin vergilendirme kapasitesinin Türk Vergi Sistemi'nin yarattığı vergilendirme kapasitesi ile aynı düzeyde bir vergilendirme sağlayıp sağlamadığını ve bilgi değişimi hususunu göz önünde bulunduracaktır. Ancak Kurumlar Vergisi Kanunu'nu 2006 yılında yürürlüğe girmesine rağmen Cumhurbaşkanı henüz ilgili ülkeler ilan edilmemiş ve her yıl milyarlarca TL vergi cenneti ülkelere aktarılmıştır. Bu nedenle Tax Justice Network tarafından tahmin edilen vergi kaybı dikkate alındığında Cumhurbaşkanı ilgili ülkelerin ilan edilmesi ve bu ülkelere aktarılan tutarlar üzerinden kanunda belirtilen (%30) oranda vergi kesintisi yapılmasıyla ilave 20-30 milyar TL'lik⁶ bir gelir sağlanacaktır.

6.2. Temel Gelirin Teknoloji Şirketlerinin Vergileriyle Finansmanı

Bir diğer finansman önerisi ise temel gelir uygulamalarının çıkış nedenlerinden biri olan teknolojik gelişmeyi esas almaktadır. Daha önce ifade edildiği gibi teknolojik gelişmelerle birlikte geleneksel istihdam zarar görmekte, fiziki çalışma yerini otomasyona terk etmektedir. Bu durumda ise teknoloji şirketlerinin sahipleri en kârlı kesim olacak, çalışan kesim ise otomasyon arttıkça işsiz kalacaktır. Bu nedenle kârları hızla artan bu teknoloji şirketlerine uygulanacak bir vergi ile yeni sistemin finansmanı sağlanabilecektir.

⁵ Kurumlar Vergisi Kanunu (Madde 30). Kazancın elde edildiği ülke vergi sisteminin, Türk vergi sisteminin yarattığı vergilendirme kapasitesi ile aynı düzeyde bir vergilendirme imkânı sağlayıp sağlamadığı ve bilgi değişimi hususunun göz önünde bulundurulması suretiyle Cumhurbaşkanıca ilan edilen ülkelerde yerleşik olan veya faaliyette bulunan kurumlara (tam mükellef kurumların bu nitelikteki ülkelerde bulunan iş yerleri dahil) nakden veya hesaben yapılan veya tahakkuk ettirilen her türlü ödemeler üzerinden, bu ödemelerin verginin konusuna girip girmediğine veya ödeme yapılan kurumun mükellef olup olmadığına bakılmaksızın % 30 oranında vergi kesintisi yapılır.

⁶ Tax Justice Network tarafından tahmin edilen vergi kaybı miktarı ile 2023 yılı ortalama dolar kuru dikkate alınarak hesaplanmıştır.

Tablo 12. BIST Teknoloji Endeksinde Yer Alan Şirketlerin Net Karları

Adı	2020	2021	2022	2021’e göre artış oranı (%)
Alcatel	20.465.005	51.779.401	235.946.985	356
Ard Grup Bilişim	65.669.260	151.264.711	306.461.815	103
Arena Bilgisayar	64.640.650	67.149.241	109.508.802	63
Aselsan (Bin TL)	4.461.266	7.127.341	11.868.109	67
ATP Yazılım ve Teknoloji		67.253.245	116.668.150	73
Aztek Teknoloji Ürünleri			278.176.268	
Datagate Bilgisayar Malzemeleri	38.052.733	52.524.576	49.765.657	-1
Despec Bilgisayar Pazarlama	20.257.748	41.667.900	40.758.758	-0,2
E-Data Teknoloji Pazarlama		52.374.403	103.639.064	98
Escort Teknoloji Yatırım	33.210.159	101.373.074	424.593.247	319
Fonet Bilgi Teknolojileri	27.738.975	37.543.277	56.364.960	50
Hitit Bilgisayar		23.351.517	58.544.791	151
İndeks Bilgisayar Sistemler	166.502.505	437.018.783	584.019.251	34
Ingram Micro Bilişim Sistemleri	16.253.120	-14.543.795	76.504.306	626
Kafein Yazılım Hizmetleri	33.390.882	16.905.470	84.304.617	399
Karel Elektronik	129.746.166	66.436.133	59.118.712	-11
Kron Teknoloji	10.590.254	35.080.099	50.177.007	43
Link Bilgisayar Sistemleri Yazılımı	12.101.598	26.393.268	42.972.107	63
Logo Yazılım	113.807.963	277.337.789	424.360.000	53
Manas Enerji Yönetimi		4.107.910	23.299.967	467
Matriks Bilgi Dağıtım		25.881.270	58.743.684	127
Mia Teknoloji		54.155.781	330.654.053	511
Mobiltelet İletişim Hizmetleri		638.939.634	1.207.949.234	89
Netaş Telekomünikasyon	-70.933.003	-670.422.682	-24.762.494	96
Obase Bilgisayar ve Danışmanlık			37.727.159	
Papillon Savunma Teknoloji	9.447.692	24.661.120	39.139.626	59
Penta Teknoloji Ürünleri Dağıtım		-19.178.398	103.680.477	641
Plastikkart Akıllı Kart İletişim Sistemleri	7.341.253	18.561.264	23.626.919	27
SDT Uzay ve Savunma Teknolojileri			202.064.678	
Smartiks Yazılım	3.739.410	3.813.732	6.680.946	75
VBT Yazılım		34.146.203	75.257.592	120

Kaynak: Yazar tarafından Kamuyu Aydınlatma Platformu’ndan alınan veriler doğrultusunda hazırlanmıştır, <https://www.kap.org.tr/>

Tablo 11’de BIST Teknoloji endeksinde yer alan şirketlerin Kamuyu Aydınlatma Platformu’nda yer alan net dönem kârları bulunmaktadır. Tabloda yer alan veriler dikkate alındığında teknoloji şirketlerinin (Datagate, Despec ve Kares hariç) 2022 yılında net karlarını 2021 yılına göre oldukça yüksek oranlarda artırdığı görülmektedir. Bu nedenle otomasyon sürecinde kilit rol oynayan bu

şirketlerin temel gelirin finansmanında önemli katkılar sağlayabileceği de dikkate alınmalıdır. Yine, Bilişim 500 (İlk 500 bilişim şirketi) araştırmasına göre; ilk 500 bilişim firmasının 2022 yılında toplam geliri 372 milyar TL olurken, bir önceki yıla göre büyüme oranı yüzde 74 olarak gerçekleşmiş, sıralamaya giren şirketlerin 187'si yüzde 100'ün üzerinde bir büyüme göstermiştir.⁵¹

Yukarıdaki bilgiler dikkate alındığında bu tür şirketlere uygulanacak yüzde 5 oranındaki ilave vergi ile ilk 500 şirketten yaklaşık 18 milyar TL'lik bir ek vergi geliri sağlanabilecektir. 2022 yılı itibariyle bilgi ve iletişim alanında faaliyet gösteren firma sayısının 35.037 olması ise şirketlerden sağlanacak ek vergi geliri miktarının daha da artabileceği potansiyelini göstermektedir⁵². 2023 yılında ise şirket karlarının daha fazla arttığı dikkate alındığında önemli miktarlarda ek vergi geliri elde edileceği ve bu tür şirketlerin temel gelirin finansmanına önemli katkılar yapacağı ifade edilebilir. Ayrıca, uygulanacak olan temel gelirin şeffaf bir şekilde uygulanması ve sürdürülebilirliğinin vergilerden sağlanacak gelir ile mümkün olabileceğinin kamuoyuna açıklanması, ilave vergilendirmenin bir sosyal sorumluluk bağlamında değerlendirilmesi gerektiği vurgusu vergilemede gönüllü uyumu artıracak ve ekstra vergi geliri sağlanacaktır. Teknoloji şirketlerine yönelik ilave kurumlar vergisi getirilmesi önerisinin ekonomik büyümeyi olumsuz etkileme ve sektörlerarası dengesizlik yaratma potansiyeli olabileceği de söylenebilir. Yine çalışmanın temel varsayımı olarak alınan teknolojik gelişmenin gelir dağılımını bozucu etkisi daha kapsamlı ve analitik çalışmalarla ortaya konulabilir. Ayrıca, teknolojik gelişmeyle gelir dağılımı, büyüme, işsizlik ve diğer ekonomik parametreler üzerindeki etkileri ya da etkileşimleri farklı yöntemlerle incelenebilir. Fakat, makalenin ulaştığı boyut bahsedilen konularla ilgili ayrıntılı ekleme yapmayı sınırlamaktadır. Söz konusu konuların herbiri ayrı bir makale olabilecek potansiyeli taşıdığı gerçeğini de söylemek gerekir.

7. Sonuç

Yoksullukla mücadele kapsamında son yıllarda ilgi odağı olan evrensel temel gelir uygulaması özellikle Covid-19 krizi sonrası gerek yoksulluğun azaltılması, gerekse gelir dağılımında adaletin sağlanması açısından çeşitli kesimlerce gündeme getirilmiş ve tartışılmıştır. Ayrıca mevcut sosyal programların insan hayatının temel ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalması evrensel temel gelire olan ilgiyi artırmıştır. Toplumu oluşturan her bireye şartsız bir şekilde nakit transferini öngören evrensel temel gelir çeşitli sebeplerle eleştirilmiştir. Özellikle yüksek miktarda yapılacak ödemelerin işsizliği artıracığı ve enflasyona neden olabileceği, finansmanın borçlanma ile sağlanması durumunda ülke borçlarını artırabileceği ve bu tür uygulamaların göçe teşvik etmesinden dolayı nüfus kontrolünün zorlaşacağı evrensel temel gelirin karşıtları tarafından ileri sürülmüştür. Günümüzde evrensel temel geliri, özellikleri itibariyle gerçek anlamda uygulayan ülke bulunmamaktadır. Ancak geçmişte Moğolistan ve İran evrensel temel geliri ulusal ölçekte uygulamıştır. Bunun dışında yer alan uygulamalar evrensel temel gelirin varyantları olarak

gerçekleşmekte veya yerel ölçekte uygulanmakta ya da pilot uygulama olarak görülmektedir. Türkiye’de ise evrensel temel gelir uygulaması son olarak 2023 genel seçimleri öncesi gerek iktidar gerekse ana muhalefet partisinin seçim beyannamesinde yer almıştır. Ancak seçim beyannamelerinde yer alan uygulama evrensel temel gelirin bir varyantı olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü ilgili uygulama ile nakit transferi yapılacaktır, bireyi değil aileyi baz almaktadır. Buna göre asgari ücretin altında geliri olan ailelere asgari ücrete kadar ödeme yapılması öngörülmektedir. Türkiye petrol ve maden gibi doğal kaynaklara sahip olmadığından evrensel temel gelir uygulamasının ulusal ölçekte hayata geçirilmesi pek mümkün gözükmemektedir. Çünkü her bireye yapılacak ödemenin finansmanı vergi yükü veya borçlanma artışına neden olacaktır. Bu nedenle seçim beyannamelerinde yer alan ve aileyi baz alan vatandaşlık gelirin uygulanması Türkiye açısından daha doğru olacaktır. Ancak yapılacak ödeme belirlenirken asgari ücretin değil, açlık sınırının göz önünde bulundurulması temel ihtiyaçların karşılanması açısından önem arz etmektedir. Çalışmada uygulanabilecek olan temel gelirin maliyeti hanehalkı sayısı, hanehalkında yer alan fert sayıları, hanehalklarının yüzde 20’lik dilimlerdeki dağılımları ve yıllık açlık sınırları dikkate alınarak hesaplanmıştır. Buna göre bazı varsayımlardan hareketle temel gelir transferinin uygulanması durumunda 2023 yılı için ihtiyaç duyulacak finansman miktarı 641.5 milyar TL olarak hesaplanmıştır. 2022 yılında maaş ödemeleri dışında yaklaşık 485 milyar TL sosyal koruma harcaması yapıldığı ve 2023 yılı bütçesinde öngörülen sosyal transfer ödemelerinin yaklaşık 258 Milyar TL olduğu dikkate alındığında, evrensel temel gelir için gerekli finansman tutarı yaklaşık 383,5 Milyar TL ($641,5-258 = 383,5$) olarak hesap edilmektedir. Ayrıca Cumhurbaşkanı tarafından vergi cenneti ülkelerin ilan edilmesiyle birlikte yaklaşık olarak 20-30 milyar TL’lik bir kaynak daha sağlanacaktır. Türkiye’nin doğal kaynaklara sahip olmamasından dolayı geri kalan finansman ihtiyacı ise ancak vergi artışları ile karşılanabilecektir. Türkiye’de uygulanabilecek aile bazlı vatandaşlık gelirin vergilerle finansmanı ise iki farklı uygulama ile desteklenebilir. Bunlardan ilki yüksek gelir gruplarında yer alanlara uygulanacak vergi oranının artırılmasıdır. En yüksek gelire sahip son %20’lik dilime uygulanacak yüzde 10’luk ilave vergi ile yaklaşık olarak 220 milyar TL vergi geliri elde edilebilecektir. Böylelikle evrensel temel gelirin yoksulluğu azaltma ve gelir dağılımında adaleti sağlama amaçlarının birlikte gerçekleştirilmesi mümkün olacaktır. Bir diğer finansman önerisi ise temel gelir uygulamalarının çıkış nedenlerinden biri olarak düşünülen teknolojik gelişmeyi esas almakta ve son yıllarda karları yüksek oranlarda artan teknoloji şirketlerinin ilave vergilendirilmesi esasına dayanmaktadır. Bu tür şirketlere uygulanacak yüzde 5 oranındaki ilave vergi ile ilk 500 şirketten yaklaşık 18 milyar TL’lik bir ek vergi geliri sağlanabilecektir. Ayrıca bilgi ve iletişim alanında faaliyet gösteren firma sayısının 2022 yılında 35.037 olması bu şirketlerden sağlanacak ek vergi gelirin daha fazla olmasına imkan sağlayacaktır.

Kaynakça

- Adalet ve Kalkınma Partisi. (2023). Türkiye Yüzyılı İçin Doğru Adımlar Seçim Beyannamesi 2023.
- Allahyar, F. J. (t.y). Universal Basic Income Could it be introduced in the UK, The University of Sheffield.
- Al-Shami, A. and Bullock, K. (2019). Islamic Perspectives on Basic Income, *The American Journal of Islamic Social Sciences*, Vol. 36, No. 1, 29-52.
- Banerjee, A., Niehaus, P. and Suri, T. (2019). Universal Basic Income in The Developing World, *Annual Review of Economics*, Volume 11, 959-983.
- Beken, H. G. (2021). Evrensel Temel Gelir Deneyi ve Projelerinin Değerlendirilmesine Teorik Bir Bakış, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, 154-185.
- Bidadanure, J. U. (2019). The Political Theoriy of Universal Basic Income, *Annual Review of Political Science*, Volume 22, 481-501.
- Chancel, L., Piketty, T., Saze, E. and Zucman, G. (2023). World Inequilty Report 2022, World Inequality Lab.
- Coadly, D., Jahan, S., Matsumoto, R. and Shang, B. (2021). Guranteed Minimum Income Schemes in Europe: Landscape and Design, IMF, Working Paper 21/179.
- Cogan, J. F. and Heil. D. L. (2021). *The Economic Impact of a Universal Basic Income*, Hower Institution, <https://www.hoover.org/research/economic-impact-universal-basic-income>
Erişim Tarihi: 26.02.2024
- Cumhuriyet Halk Partisi. (2022). 15 Soruda Aile Destek Sigortası, <https://chp.org.tr/yayin/15-soruda-aile-destekleri-sigortasi/Open> Erişim Tarihi: 24.09.2024.
- Çakmakoğlu, D., Tekdemir, N. ve İyidoğan, P. C. (2024). Türkiye’de Evrensel Temel Gelire Bakış: Multinomial Lojistik Regresyon Analizinden Kanıtlar, *Maliye Dergisi*, Sayı 186, 87-112.
- Çakır, M. (2021). Uluslararası Vergi Planlaması ve Türkiye Uygulamaları, Adalet Yayınevi.
- De Wispelaere, J. and Stirton, L. (2004). The Many Faces of Universal Basic Income, *The Political Quarterly Publishing*, 75(3), 266-274.
- Gentilini, U. and Grosh, M. (2020). UBI As Social Assistance: Comparative Models and Instruments, (Edited by Ugo Gentilini, Margaret Grosh, Jamele Rigolini, and Ruslan Yemtsov) “Exploring Universal Basic Income A Guide to Navigating Concepts, Evidence and Practices, World Bank Group, 73-98.
- Gentilini, U., Grosh, M. and Yemtsov, R. (2020). The Idea of Universal Basic Income (Edited by Ugo Gentilini, Margaret Grosh, Jamele Rigolini, and Ruslan Yemtsov). *Exploring Universal Basic Income A Guide to Navigating Concepts, Evidence and Practices*, World Bank Group, 17-72.

- Gentilini, U., Grosh, M., Rigolini, J. and Yemtsov, R. (2020). Overview Exploring Universal Basic Income, (Edited by Ugo Gentilini, Margaret Grosh, Jamele Rigolini, and Ruslan Yemtsov)., Exploring Universal Basic Income A Guide to Navigating Concepts, Evidence and Practices, World Bank Group, 1-16.
- Ghatak, M. and Maniquet, F. (2019). Universal Basic Income: Some Theoretical Aspects, *Annual Review of Economics*, Volume 11, 895-928.
- Kaya, Ş. M. (2018). Türkiye’de Bir Sosyal Harcama Olarak Evrensel Temel Gelir Uygulaması, *Politik Ekonomik Kuram*, Cilt 3(1), 129-149.
- Kerman, N. (2021). The Role of Universal Basic Income in Preventing and Ending Homelessness, *International Journal on Homelessness*, Vol. 1, No. 1, 3-13.
- Lee, K. and Qiufan, C. (2018). Yapay Zeka Geleceğimiz İçin On Vizyon 2041, OptimistBilim Yayınları.
- Loft, P., Kennedy, S., Mackley, A. and Hobson, F. (2020). The Introduction of a Universal Basic Income, House of Commons Library, Number CDP0096.
- Lombardozzi, L. (2020). Gender Inequality, Social Reproduction and the Universal Basic Income, *The Political Quarterly*, Volume 91, Issue 2, 317-323.
- Monem, H. A. (2020). Universal Basic Income (UBI), Arab Monetary Fund.
- Narınç, N. Ö. (2023). Bir Sosyal Politika Aracı Geçmişten Günümüze Evrensel Temel Gelir, Gazi Kitabevi.
- Nettle, D., Johnson, E., Johnson, M. and Saxe, R. (2021). Why Has The Covid-19 Pandemic Increased Support for Universal Basic Income?, *Humanities & Social Sciences Communications*..
- Parijs, P. V. (2004). A Basic Income for All: AB Brief
- Rasoolinejad, M. (2021). *Universal Basic Income: The Lat Bullet in the Darkness*, arXiv: 1910.05658v2, <https://arxiv.org/pdf/1910.05658.pdf> Erişim tarihi: 07.02.2024
- Reed, H. and Lansey, S. (2016). Universal Basic Income: An Idea Whose Time Has Come?, Joseph Rowntree Foundation.
- Rucket, A., Huynh, C. and Labonte, R. (2017). Perspectives Reducing Health Inequities: Is Universal Basic Income The Way Forward?, *Journal of Public Health*, Volume 40, No 1, 3-7.
- Sabuncu, Ö. (2018). Hz. Ömer Dönemi Kurumsallaşma Faaliyetleri, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 23, Sayı 36, 136-154.
- Salehi-Isfahani, D. and Mostafavi-Dehzoeei, M. H. (2018). Cash Transfers and Labor Supply: Evidence From A Large-Scale Program in Iran, *Journal of Development Economics*, Volume 135, 349-367.

- Sapankaya, F. Y. ve Karabulut, Ş. (2018). 16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Temel Gelir Düşüncesinin Yeniden Doğuşu, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 52, 353-380.
- Standfor Basic Income Lab. (2023) <https://basicincome.stanford.edu/experiments-map/> Erişim Tarihi: 25.09.2024.
- Servante, D. (2017). AB ve Dünyadaki Temel Gelir Tartışmaları, İKV Değerlendirme Notu, İktisadi Kalkınma Vakfı, Eylül.
- Straubhaar, T. (2017). On The Economics of a Universal Basic Income, *Intereconomics*, Volume 52, 74-80.
- Şahin, S. Ç. ve Kılıç, İ. E. (2021). Basic Income and Its Applicability in Turkey, (Edited by Biray Kolluoğlu ve Deniz Yüksek) *New Perspectives on Turkey*, 65, Cambridge University Press, 6-26.
- Tax Justice Network. (2023). State of Tax Justice 2023, 35
- Ter-Minassian, T. (2020). Financing a Universal Basic Income: A Primer, (Edited by Ugo Gentilini, Margaret Grosh, Jamele Rigolini, and Ruslan Yemtsov) *Exploring Universal Basic Income A Guide to Navigating Concepts, Evidence and Practices*, World Bank Group, 153-182.
- UN Women. (x). Universal Basic Income: Potential and Limitations From a Gender Perspective, Policy Brief No: 22.

Extended Summary

According to the World Inequality Report published by the World Inequality Lab, in 2022, the richest 10% of the world's population earned 52% of global income, while half of the world's population earned approximately 8.5% of global income. Also, while half of the world's population owns only 2% of global wealth, the richest 10% of the world's population owns 76% of global wealth. Even this limited summary data reveals that income and wealth inequality in the world has reached dire dimensions, and these developments, which have emerged in parallel with the widespread unemployment, have led to the emergence of universal basic income. The sectors that stand out in today's capitalist systems offer limited employment opportunities. Especially with the developments in the IT sector, activities in these sectors provide lower employment despite high profit margins. For this reason, universal basic income support has begun to be discussed in order to meet the minimum needs of a large segment of society that is more affected by the crises experienced in capitalist countries to live humanly. In fact, the fact that well-known names such as Elon Musk, who benefit from advanced technology at a high level, support this system is quite significant in terms of showing the extent to which concerns about the disasters that will be caused by income distribution gaps in capitalist countries have reached. In this context, although there are various reasons why universal basic income discussions have come to the fore, it can be said that the main reason is the income distribution gaps and intense impoverishment caused by the rapid change in technology.

Universal basic income (UBI) can be defined as regular monthly unconditional payments made to all members of society, offering a significant solution to poverty alleviation, reducing unemployment due to technological advancements, and ensuring fairness in income distribution. The inadequacy of existing social programs in meeting the basic human needs has increased interest in UBI. However, implementing UBI may bring about

certain challenges. Opponents of UBI often argue that it could lead to idleness, decreased employment, inflation, increased debt due to financing, and difficulty in population control.

In studies conducted within the scope of universal basic income, some practices are compared or associated with universal basic income. In this context, the most common practices used are negative income tax. In negative income tax, a minimum subsistence threshold is set, those below this threshold are not taxed and income is transferred to them. Therefore, while the beneficiaries of negative income tax are those whose income level is below a certain threshold, there is no such threshold in universal basic income and everyone benefits from this practice. Moreover, while all beneficiaries are paid the same amount in the universal basic income, the payment in the negative income tax varies according to the earnings of the beneficiaries. Except for a few small-scale pilot programs and large-scale experiments, there is currently no national implementation of UBI. Only Mongolia and Iran have briefly implemented a national-level program thanks to their mining and oil revenues. Although, local experiences like that of Alaska provide significant insights, many pilot programs cannot be exactly considered as a true UBI.

In Türkiye the idea of UBI emerged before the 2023 general elections. Both the AK Party and the CHP included citizenship income in their election manifestos. However, the applications mentioned in the manifestos differ from UBI as they target families rather than individuals. Since Türkiye does not have oil or mineral revenues, a national UBI implementation would pose significant financial challenges. Therefore, a variant of UBI seems more feasible. However, as the proposed amounts based on household income (minimum wage) in the election manifestos would be insufficient, the hunger threshold should be considered. Thus, payments should be made to households below the hunger threshold up to that amount. The hunger threshold should be determined annually rather than monthly. Additionally, an unconditional payment up to the hunger threshold may encourage households with incomes at or below the hunger threshold to choose idleness over work. Therefore, it may be stipulated that at least one member of the household have to be employed to receive payments. Taking into account number of households, the distribution of households by size, and the annual hunger threshold, the cost of implementing basic income has been roughly estimated. Accordingly, the total amount of income transfers to be made by percentile groups is calculated as 614,552,893,023 TL. Supporters of implementing universal basic income suggest that if this system were implemented, payments under other social transfers could be terminated. Thus, a significant portion of the funding required for universal basic income could be sourced from the funds allocated for existing social transfers. Considering that the budget for social transfers in 2023 is approximately 258 billion TL, the required funding for basic income is approximately 385 billion TL.

In this paper, two primary sources are proposed for financing the basic income in Türkiye. The first proposal, put forth by us, takes into account the objective of achieving fairness in income distribution, one of the aims of universal basic income. Given that income of the the last quintile is more than 8 times that of the first quintile especially considering the worsened income inequality between 2014 and 2023, the most obvious suggestion would be to increase taxes targeting high-income groups. Increasing the tax rate by 10 points for the households in the last quintile would yield approximately 220 billion TL in tax revenue. Furthermore, according to a report by the Tax Justice Network, due to multinational companies and wealthy individuals transferring their profits and assets to tax havens, it is estimated that there was a tax loss of 1.18 billion dollars in 2023. By declaring the relevant countries by the President in accordance with Article 30 of the Corporate Tax Law and making a tax withholding at the rate specified in the law (30%) on the amounts to be transferred to these countries, an additional tax revenue of 20-30 billion TL can be generated. Another proposal for financing basic income focuses on the technological advancement, which is one of the reasons behind UBI implementations. With technological advancements, traditional employment is being declining, and physical labor is being replaced by automation. In this case, the owners of technology companies will be the most profitable group, while the working class will become unemployed as automation increases. Therefore, financing for the new system can be provided by imposing a tax on these rapidly growing technology companies. Data obtained from the Public Disclosure Platform indicates that the net profits of the companies listed on the BIST Technology Index increased significantly in 2022 compared to 2021. Moreover, according to the research conducted by the Informatics 500 (Top 500 IT companies), while the total revenue of the top 500 IT companies in 2022 was 372 billion TL, the growth rate compared to the previous year was 74%, and 187 of these companies grew over 100%. Considering the exponential growth and the potential of the sector, an additional tax rate of 5% to be applied to such companies could yield approximately 18 billion TL in additional tax revenue. The fact that the number of firms operating in the IT sector was 35,037 as of 2022, it would be possible to generate additional tax revenue in greater amounts.